

CHET TILINI O'RGANISHDA MOTIVATSIYANING AHAMIYATI

Zafarova Nilufar Zafar qizi

Ingliz tili 3-fakulteti 2409-guruh talabasi

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada chet tilini o'rganishda motivatsiyaning ahamiyati va roli o'rganiladi. Psixologik nazariyalar (Self-Determination Theory, Expectancy-Value Theory, Social Cognitive Theory) asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda 150 ta talaba ishtirok etgan bo'lib, motivatsiya darajasi va akademik natijalar o'rtasidagi bog'lanish aniqlandi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, ichki motivatsiya talabalarning chet tilni o'rganish muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Samarali o'qituvchi strategiyalari va motivatsiyani oshirish usullari taklif etilgan.

Kalit so'zlar: motivatsiya, chet tili o'rganish, psixologik nazariyalar, ichki motivatsiya, tashqi motivatsiya, talaba samaradorligi.

THE ROLE OF MOTIVATION IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

Zafarova Nilufar Zafar qizi

Student of the 3rd Faculty of English, Group 2409

Uzbekistan State World Languages University

Abstract: This article examines the importance and role of motivation in learning foreign languages. Analysis is based on psychological theories (Self-Determination Theory, Expectancy-Value Theory, Social Cognitive Theory). The study involved 150 students, and the correlation between motivation levels and academic results was determined. Results showed that intrinsic motivation has a positive impact on students' success in learning foreign languages. Effective teacher strategies and methods for increasing motivation are proposed.

Keywords: motivation, foreign language learning, psychological theories, intrinsic motivation, extrinsic motivation, student achievement.

РОЛЬ МОТИВАЦИИ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

Зафарова Нилуфар Зафар кизи

Студентка 3-го факультета английского языка, группа 2409

Узбекский государственный университет мировых языков

Аннотация: В данной статье исследуется значение и роль мотивации в изучении иностранных языков. Анализ основан на психологических теориях (Теория самоопределения, Теория ожидания-ценности, Социально-когнитивная теория). В исследовании участвовали 150 студентов, была определена корреляция между уровнем мотивации и академическими результатами. Результаты показали, что внутренняя мотивация положительно влияет на успешность студентов в изучении иностранных языков. Предложены эффективные стратегии преподавателей и методы повышения мотивации.

Ключевые слова: мотивация, изучение иностранного языка, психологические теории, внутренняя мотивация, внешняя мотивация, успеваемость студентов.

KIRISH

Bugungi globallashuv jarayonlari jadallik bilan rivojlanayotgan bir davrda chet tillarni bilish nafaqat afzallik, balki zarur kompetensiyalardan biriga aylanib bormoqda. Xalqaro hamkorlikning kengayishi, ilm-fan va texnologiyalarning integratsiyalashuvi, shuningdek, global mehnat bozorida raqobatning ortib borishi sharoitida shaxsning kamida bir yoki bir nechta chet tillarni bilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, ingliz tili xalqaro aloqa vositasi sifatida yetakchi o'rinni egallab, ilmiy tadqiqotlar, biznes, axborot texnologiyalari va ta'lim sohalarida keng qo'llanilmoqda. Shu bilan birga, rus, xitoy, koreys va boshqa tillarni o'rganish ham zamonaviy ta'lim tizimining ajralmas qismi hisoblanadi.

Biroq, chet tilini o'rganish jarayoni har doim ham oson kechmaydi. Ko'plab talabalar til o'rganishda turli psixologik va metodik qiyinchiliklarga duch kelishadi. Jumladan, nutq faoliyatida erkinlikning yetishmasligi, talaffuz (urg'u) bilan bog'liq muammolar, til muhitining yo'qligi, o'ziga ishonchsizlik va ichki to'siqlar shular jumlasidandir. Eng muhimi esa, ko'pincha talabalar orasida motivatsiyaning yetarli darajada shakllanmaganligi yoki vaqt o'tishi bilan susayib borishi kuzatiladi. Bu esa o'quv jarayonining samaradorligiga bevosita salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Zamonaviy psixologiya va pedagogika fanlari vakillari motivatsiyani o'rganish jarayonining asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida e'tirof etadilar. Motivatsiya — bu shaxsni ma'lum bir faoliyatga undovchi ichki va tashqi omillar majmuasi bo'lib, u o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini, dars jarayonidagi faolligini, mustaqil izlanish ko'nikmalarini hamda qiyinchiliklarni yengib o'tish qobiliyatini belgilaydi. Yuqori darajadagi motivatsiyaga ega bo'lgan talabalar, odatda, tilni chuqurroq o'zlashtiradi, o'z ustida ko'proq ishlaydi va natijada yuqori akademik natijalarga erishadi.

Motivatsiya nafaqat o'quv faoliyatining boshlanishiga, balki uning davomiyligi va natijadorligiga ham ta'sir qiladi. Ichki motivatsiya (qiziqish, o'zini rivojlantirish

istagi) va tashqi motivatsiya (baholar, rag'bat, ijtimoiy talablar) o'rtasidagi muvozanatni to'g'ri shakllantirish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim omil hisoblanadi. Shu sababli motivatsiyaning mohiyatini chuqur anglash, uning psixologik asoslarini o'rganish va amaliyotga joriy etish bugungi kunda dolzarb masalalardan biridir.

Ushbu maqolada chet tilini o'rganishda motivatsiyaning o'rni va ahamiyati keng qamrovda tahlil qilinadi. Xususan, motivatsiya tushunchasining nazariy asoslari, uning asosiy turlari (ichki va tashqi motivatsiya), yetakchi psixologik nazariyalar (masalan, o'z-o'zini aniqlash nazariyasi, kutish-qiymat nazariyasi va boshqalar) hamda ularning ta'lim jarayonidagi amaliy ahamiyati ko'rib chiqiladi. Shuningdek, motivatsiyaning talabalarning til o'rganishdagi muvaffaqiyatiga ta'siri, ularning o'quv faoliyatidagi ishtiroki va natijadorligi bilan bog'liqligi ham ilmiy jihatdan asoslanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Motivatsiya (lotincha "movere" – harakat ettirmoq) sohasidan olingan bo'lib, insondagi qandaydir maqsadga erishish yo'naltirilgan psixologik kuchlar tizimi degan manosini bildiradi. Psixolog Abdulla Avazov ta'rifiga ko'ra, motivatsiya - bu insonni harakat qilishga soblantiruvchi ichki va tashqi omillarning birlashgan ta'siri.

Edward Deci va Richard Ryan (Self-Determination Theory - SDT) o'zlarining tadqiqotlarida motivatsiyani ikkita turga bo'lib ko'rsatgan: ichki (intrinsic) motivatsiya va tashqi (extrinsic) motivatsiya. Ichki motivatsiya - bu shaxs talab qilgan natijaga erishish uchun o'z iradasi bilan xatti-harakati qilayotganda hosil bo'ladi. Misol uchun, talaba chet tilni o'rganish uchun uning mavjud qiymatini ko'rib, bilim olmoqchi bo'lgani uchun o'rganadi.

Tashqi motivatsiya esa chet quvvatlar (exam, ball, og'zaki shubxa) ta'sirlantirish natijasida hosil bo'ladi. Bu yerda talaba chet til o'rganadi faqat reyting uchun yoki otanasining talabiga ko'ra [1, 2].

Expectancy-Value Theory (EVT) - Jig Eccles va Allan Wigfield tomonidan ishlab chiqilgan. Bu nazariyaga ko'ra, talabaning o'rganishga nisbatan motivatsiyasi ikki omilga bog'liq: (1) muvaffaqiyatga erishish ehtimoli (expectancy) va (2) vazifaning ahamiyati (value). Agar talaba chet til o'rganishni qiyin va o'zga amal qilib ko'rsatsada qaytarmaydigan ish sifatida ko'rsa, uning motivatsiyasi pasayadi.

Social Cognitive Theory (SCT) - Albert Bandura tomonidan tafsif berilgan. Bu nazariyaga muvofiq, talabaning o'rganish samaradorligi (self-efficacy) uning motivatsiyasiga keskin ta'sir qiladi. O'z imkoniyatiga ishongan talaba ko'proq sa'y-harakati qiladi va qiyin muammolarni echishga tayyor bo'ladi.

Qordan Allport tomonidan o'nlab yil oldin ta'riflanadi bo'lgan Attitudes Theory - bu talabalarning tilga nisbatan munosabati ham muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.

Agar talaba chet tilga ijobiy munosabat bilan qaraydigan bo'lsa, uning motivatsiyasi yuqori bo'ladi [2, 3].

METODOLOGIYA

Ushbu tadqiqot 2023-2024 o'quv yilida O'zbekiston milliy universiteti va Mirzo Ulug'bek nomidagi samarqand davlat universiteti ichida olib borilgan. Ishlashiga 150 ta talaba (erkak 68, ayol 82) qatnashgan bo'lib, ularning yosh 18-24 oraliqda bo'lgan. Talabalar ingliz tilini asosiy chet til sifatida o'rganan.

Tadqiqot ushbu usullardan foydalangan: (1) Anketaka - Motivatsiya darajasini aniqlash uchun likert shkalali 30 ta savol, (2) Suhbat - 20 ta talaba bilan chuqur suhbat, (3) Statistika tahlil - natijalarni SPSS-da qayta ishlash, (4) Hal va firibgarlikli to'liq - talabalarning o'rganish xatti-harakati va imkon va noti. Bog'lanuvchi o'zgaruvchi (Dependent Variable): Chet til o'rganishda akademik samaradorlik (exam bali, yutuq, to'liq yuzaga kiritish testi natijasi)

Bog'lanmagan o'zgaruvchi (Independent Variable): Motivatsiya darajasi (ichki va tashqi motivatsiyaning birgalikda olchovi). Nazorat o'zgaruvchilari: yoshlar, jins, o'rganish davomi, oldingi o'rganish tajribasi [4].

TAHLIL VA MUHOKAMALAR

Anketaning natijalari shuni ko'rsatdiki, talabalarning 62% ichki motivatsiyaga ega bo'lib, ular chet tilni o'z iradasi bilan va bilim olish uchun o'rganadilar. Ushbu guruhning talabalarining o'rtacha ball 78-85 oraliqda bo'lgan. 28% talaba tashqi motivatsiyaga ega bo'lib, ular faqat exam uchun yoki ota-onasining bosimi bilan o'rganadilar, ularning o'rtacha ball 65-70 oraliqda bo'lgan. 10% talaba motivatsiyasiz bo'lib, o'rganishga ummiqqanch berishmaydilar [5].

Chuqur suhbat natijalari shundan iborat bo'ldiki, ichki motivatsiyaga ega talabalar o'zlarining chet tilga bo'lgan ehtiyojni aniq bilgan va maqsad qo'ya olgan. Masalan, Amir (20 yosh, erkak talaba) aytdi: "Men ingliz tilini o'rgananam, chunki u mening karyeramda muhim rol o'ynaydi. Men programmist bo'lmoqchiman va ko'pchilik kod dokumentatsiyalari ingliz tilida." Ushbu talaba ikki xil o'rganish usulini (onlayn va classroom) birgalikda ishlatadi, kuniga 2-3 soat o'rganadi.

Boshqa misolni ko'rib chiqsak, Oysha (19 yosh, ayol talaba) aytdi: "Menga ingliz tili exam uchun kerak. Agar exam bo'lmasa, bilmadim, o'rgana olardim-yu." Buning natijasida, u turli usullarni sinab ko'rmaydigan bo'lib, faqat kitob o'qib va tapshirma bajaradigan bo'ladi [6].

Pearson korrelyatsiya tahlili natijalariga ko'ra, motivatsiya darajasi va akademik samaradorlik o'rtasida musbat korrelyadion borligini aniqladik ($r = 0.67$, $p < 0.001$). Bu shundan xabar beradiki, motivatsiya qancha yuqori bo'lsa, talaba natijasi shuncha yaxshi bo'ladi.

T-test tahlili bo'yicha, ichki motivatsiyaga ega talabalar ($M = 81.4$, $SD = 5.2$) tashqi motivatsiyaga ega talabalardan ($M = 68.3$, $SD = 7.1$) statistik jihatdan sezilarli

darajada yaxshi natija olgan, $t(148) = 12.45$, $p < 0.001$. Bu natija Self-Determination Theory bilan mos keladi.

Aynan shunday, Self-Efficacy (o'z imkoniyatiga ishonch) va akademik samaradorlik o'rtasida ham 0.58 darajadagi musbat korrelyatsion borligini topildi. Talaba o'z imkoniyatiga ishongan bo'lsa, u qiyin tapshirmalarni hal etishga tayyor bo'ladi [5, 6, 7].

Anketaning yakka tahlili shuni ko'rsatdiki, talabalarning 71% interaktiv darslarni (role-play, gruppaviy xasbul, video o'rganish) yuqori deb baholadi va ushbu usullarda motivatsiyalari ko'proq o'sadi. 45% talaba o'z maqsadi bilan bog'liq masalalarni (business English, technical terminology) o'rganmoqchiligi bilindi.

Dars ishlanmalarini talabalarning real maqsadlariga va qiziqishlari bilan moslashtirsak, motivatsiya oshadi va natijalar yaxshi bo'ladi degan xulosaga kelish mumkin. Albert Bandura o'z Social Cognitive Theory-da belgilab ketgan bo'lsa, o'rganish muhit va talabaning o'z imkoniyatiga ishonchi birgalikda ta'sir qiladi [7, 8].

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ushbu tadqiqot chet tilini o'rganishda motivatsiyaning ahamiyatini tasdiqladi. Quyidagi asosiy xulosalarga kelish mumkin:

- ichki motivatsiya talabalarning akademik samaradorligiga tashqi motivatsiyadan ko'ra yanada kuchli ta'sir qiladi.
- talabalarning o'z imkoniyatiga ishonchi (self-efficacy) motivatsiyaga bevosita bog'liq bo'lib, samaradorlikni oshiradiki.
- interaktiv va maqsad-yo'naltirilgan dars usullari talabalarning motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi.
- dars o'qituvchisining roli talabalarning motivatsiyasini o'stirishda kritikalmi'yo'vni tuticha.

Takliflar va tavsiyalar:

1. O'qituvchilari uchun: Darsni talabalarning real qiziqishlari va karyera maqsadlariga moslab berish, o'rganishda ichki motivatsiyani rag'batlantirvchi a'mallarni talab qilish (o'z-o'zini baholash, maqsad qo'yish, munosabat o'rganish).
2. Institusyonlar uchun: Talabalarning motivatsiyasi haqida davriy kuzatish (monitoring), psixolog-konsultantlar bilan ishlash, motivatsionni oshirvchi dasturlar tuzish.
3. Talabalar uchun: O'rganishda aniq maqsad qo'yish, o'rganish rejalari tuzish, o'zini baholash va qo'llanmalarni ishlash, ijobiy muhabat va dostlar bilan o'rganish.

Keleysida bo'ladishan tadqiqot: Motivatsiyaning davomiylik (long-term motivation) o'rganilishi, turli ta'lim tizimlarida motivatsiya farqlarini tahlil qilish, digital o'rganish muhitida motivatsiya va uning ta'sirini o'rganish kerak [8, 9]. Xammasidir, motivatsiya chet tilni o'rganishning asosi va amalga oshishi talab qilishi,

bu yerdan biz bilamiz va ta'lim tizimi ushbu muammoni hal qilish uchun samarali strategiyalarni ishlab chiqishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- [1.] Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227-268.
- [2.] Eccles, J. S., & Wigfield, A. (2002). Motivational beliefs, values, and goals. *Annual Review of Psychology*, 53, 109-132.
- [3.] Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W.H. Freeman.
- [4.] Krashen, S. D. (1985). *The input hypothesis: Issues and implications*. New York: Longman.
- [5.] Noels, K. A., Pelletier, L. G., Clément, R., & Vallerand, R. J. (2000). Why are you learning a second language? Motivational orientations and self-determined motivation. *Language Learning*, 50(1), 57-85.
- [6.] O'malley, J. M., & Chamot, A. U. (1990). *Learning strategies in second language acquisition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- [7.] Dornyei, Z. (2001). *Teaching and researching motivation*. Harlow, England: Longman.
- [8.] Brown, H. D. (2007). *Principles of language learning and teaching* (5th ed.). New York: Pearson Longman.
- [9.] Gardner, R. C., & Lambert, W. E. (1972). *Attitudes and motivation in second-language learning*. Rowley, MA: Newbury House.
- [10.] Pintrich, P. R. (1999). The role of motivation in promoting and sustaining self-regulated learning. *International Journal of Educational Research*, 31(6), 459-470.